

Zuid-Afrikaanse vissen migreren ook

TEKST Eric le Gras
FOTOGRAFIE Herman Wanningen

Ecoloog Gordon O'Brien voelde zich een roepende in de woestijn toen hij in zijn geboorteland Zuid-Afrika opkwam voor de belangen van migrerende vissen. Rivieren zijn in Zuid-Afrika vooral leveranciers van water voor menselijk gebruik en soms een makkelijke manier om afval te lozen. Dat er ook vissen zwemmen, weegt minder zwaar.

Toen O'Brien, ecoloog bij de Universiteit van KwaZulu-Natal, vorig jaar in Groningen een internationaal congres over vismigratie bezocht, had hij het gevoel dat hij thuiskwam. Eindelijk onder gelijkgestemden, eindelijk mensen die begrepen waar hij mee bezig was. O'Brien kwam niet bij toeval naar Groningen. Hij had al contact gelegd met twee van de organisatoren van het congres, Herman Wanningen van de World Fish Migration Foundation (WFMF) en Peter Paul Schollema van het Noord-Nederlandse waterschap Hunze en Aa's.

Een paar maanden later reisden Wanningen en Schollema naar Zuid-Afrika om Nederlandse kennis over vismigratie over te dragen. De situatie daar deed ze denken aan wat ze zagen toen ze zich een jaar of vijftien geleden in Nederland gingen inzetten voor vismigratie. Wanningen: "We waren toen een voorhoede, net zoals mensen als Gordon O'Brien en een paar anderen dat nu in Zuid-Afrika zijn. Ze moeten pionieren en wij kunnen ze steunen met kennis en met verhalen over successen die we vanuit Nederland kunnen melden."

Schollema vult aan: "Vijftien jaar geleden hadden we in het gebied van het waterschap Hunze en Aa's 130 knelpunten. Daarvan zijn er nu zo'n honderd weggenomen. Ondertussen hebben we veel geleerd en vooral ervaring opgedaan. Van die kennis kunnen de Zuid-Afrikanen profiteren."

Economisch nut

De Nederlanders en hun Zuid-Afrikaanse collega's konden niet alle rivieren tegelijk aanpakken en kozen de Sabie als voorbeeld. Bij die keuze woog zwaar dat ze bij die rivier

konden laten zien dat maatregelen die vismigratie bevorderen niet alleen geld kosten, maar ook geld opbrengen.

Die nadruk op economische belangen is logisch. Water is schaars in zuidelijk Afrika en dus waardevol. Het mag voor Nederlanders overdreven klinken maar water kan op veel plaatsen in de wereld een oorzaak zijn van criminaliteit, corruptie of zelfs gewapende conflicten. Wil je uitleggen wat het belang is van een gezonde visstand en van goed waterbeheer, dan kun je het beste beginnen bij het economische nut.

Wanningen legt uit hoe dat werkt in de Sabie: "Die stroomt deels door het Kruger National Park en dat is een toeristentrekker bij uitstek. De toeristen komen doorgaans niet voor de vissen, maar ook olifanten of leeuwen hebben voldoende en schoon water nodig. Als je rivieren slecht beheert gaat de wildstand achteruit en dat merkt de toeristische sector. Vertel het verhaal over vissen en vismigratie op die manier en de kans is groot dat er naar je wordt geluisterd."

Rivier Sabie

Maar eerst wat meer over de Sabie. De rivier ontspringt in Drakensbergen en is onderdeel van het stroomgebied van de Incomati-rivier

die in Mozambique uitmondt in de Indische Oceaan. De rivier is rijk aan migrerende vissen, zegt O'Brien: "Vier soorten palingen en een mudfish-soort migreren vanuit zee naar de Sabie. Andere soorten trekken van de Incomati naar de Sabie, onder andere de iconische tijgervis. In de Sabie zelf trekken lokale soorten zoals de tijgervis, mudfish, geelvis en meerval. Cycliden zwemmen op en neer tussen de rivier en de uiterwaarden." De Sabie kent problemen maar die zijn te overzien. O'Brien: "Er is vervuiling door afvalwater van de mijnbouw en overmatige aanvoer van nutriënten. Regelmatige droogteperiodes en toenemend waterverbruik door de bevolking en de industrie maken het er niet beter op." Die problemen versterken elkaar weer, omdat er bij droogte minder water is die vervuilende stoffen kan verdunnen.

En dan zijn er de dammen die migrerende vissen dwars zitten. O'Brien:

"De Corumanadam is een voorbeeld van wat er mis kan gaan. Die dam krijgt sluisdeuren en kan dan meer water tegenhouden. Een kloof van de Sabie zal door een geplande dam veranderen in een stuwmeer en dat is het einde van een uniek stuk rivier, dat een grote diversiteit van leefgebieden biedt voor vissen."

Palingtrek

Schollema vertelt hoe dat werkt: "In het stuwmeer stroomt het water trager en het sediment zakt naar de bodem. Het leefgebied voor vissen en andere waterdieren in de kloof verandert drastisch en dat is bijna altijd in het nadeel van de zeldzame soorten." Ook plannen om een dam in de Incomati in Mozambique te verhogen kunnen verkeerd uitpakken voor trekvis. Bijvoorbeeld voor glasaal, die de Sabie niet meer kan bereiken.

In andere rivieren is de situatie niet beter, eerder slechter en soms veel slechter. O'Brien: "Er is hier een wereld te winnen. In West-Europa zijn jullie het belang van goed rivierbeheer gaan inzien. Als we gebruik maken van jullie kennis, dan kunnen we de vergissingen vermijden die jullie hebben gemaakt."

Maar hoe pak je dat aan? Begin klein, zeggen Wanningen en Schollema met hun Nederlandse ervaringen in het achterhoofd. Maak een ➤

Een geelvis die via een aangebrachte zender kan worden gevolgd.

Onderzoek naar vismigratie staat in Zuid-Afrika nog in de kinderschoenen.

realistisch plan en kies een plaats waar je successen kunt boeken die anderen motiveren om aan te haken. Steun van de directe omgeving is ook belangrijk. Bij de Sabie lukt dat goed. De medewerkers van het Kruger Park begrijpen wat de bedoeling is en beschikken over kennis over wildbeheer en ecologie. Er is een fulltime hydroloog, al moet de aquatisch ecoloog met alle andere nationale parken worden gedeeld.

Logische aanpak

Tijdens hun verblijf in en rond het Kruger Park deden Wanningen en Schollema in feite wat ze vijftien jaar eerder in Nederland ook deden: mensen bij elkaar brengen en praten. Praten met parkbeheerders, provinciale autoriteiten en medewerkers van waterschappen die in Zuid-Afrika met Nederlandse steun in oprichting zijn. Schollema: "Ik heb bijvoorbeeld verteld hoe we bij ons waterschap vispassages aanleggen. We onderzoeken eerst welke routes vissen volgen en welk type passage ze nodig hebben. Dan leggen we de passage aan en daarna blijven we regelmatig monitoren."

Een logische aanpak maar het is de vraag of die werkt in de Zuid-Afrikaanse praktijk. Veel kennis is er niet over vissen, passages of vismigratie en wat er is, is slecht

toegankelijk. Monitoren van vissen en passages is moeilijk omdat technische kennis, bijvoorbeeld op het gebied van sensortechnologie, schaars is. Als je bij dat monitoren fuiken wilt gebruiken stuit je op problemen die in Nederland onbekend zijn. Schollema: "Krokodillen en nijlpaarden. Die hebben geen ontzag voor een fuik, dus we moeten iets stevig bedenken."

En dan moet je ook nog draagvlak creëren door bestuurders, ondernemers en de rest van de bevolking te informeren en enthousiast te maken. Dat valt niet mee in een land waar milieubescherming vaak nog als luxe wordt gezien.

Poster

De eerste projecten staan al op stapel. Wanningen: "We gaan samen met de Zuid-Afrikanen inventariseren in welke rivieren de grootste knelpunten liggen, er komt een langetermijnplan voor het hele land en we brengen onderzoekers over vis en vismigratie bij elkaar. Bovendien maken we een poster waarop we het brede publiek het verhaal van de vismigratie vertellen en zoeken we aansluiting bij toeristische bedrijven die zich op sportvissers richten."

Later komen dan de concrete, direct op trekvissen gerichte projecten en wie weet zelfs de sloop van overbodige dammen zoals nu al op andere plaatsen in de wereld gebeurt. Dan ontstaan er ook kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, zegt Schollema, onder ander op het gebied van monitoring.

O'Brien wil op den duur de grens over: "Zuid-Afrika is een toegangspoort tot de andere landen van Zuidelijk-Afrika. Daar is nog minder aandacht voor trekvissen dan hier maar de problemen zijn even groot. Wat wij hier ontwikkelen krijgt daar vaak navolging en dat biedt kansen."

En wat hebben Wanningen en Schollema, meegenomen naar huis? "Vooral inspiratie om door te gaan en het gevoel dat we hier erg verwend zijn," zegt Wanningen. Schollema denkt terug aan een dagje vissen in de Sabie: "Ik heb geen tijgervis gevangen. Dat alleen al is een reden om terug te gaan." **V**

De tijgervis is een algemeen voorkomende riviertrekvis in Zuid-Afrika.